

Історія України

УДК 72(477.87):94(477.87)«16/19»

О. С. Кухарчук

НАРОДНА ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА ЗАКАРПАТТЯ (XVII–XX ст.)

***Анотація.** Закарпаття славиться не лише красою природи, а й багатьма архітектурними пам'ятниками. В горах переважають дерев'яні пам'ятники, на низині і в передгір'ях – пам'ятники кам'яної архітектури. В дерев'яних житлах, церквах Верховини, скромних за розмірами, але чудових за архітектурною композицією відображений гарний смак і талановитість закарпатського українського народу. В силу історичних умов дерев'яна архітектура Закарпаття не могла, звичайно уникнути впливу інших культур. Проте чужоземні елементи не знищили його народної самобутності, а, навпаки перетвілилися у нові, гармонійні, суто національні форми, в яких перш за все, відчувається кровний зв'язок з Україною.*

***Ключові слова:** дерев'яні церкви, дерев'яна архітектура, предмети побуту, народні школи, художні форми, культові споруди, будівельні школи, інтер'єр, етнічні групи населення.*

Постановка проблеми. Закарпатські дерев'яні храми – прекрасні та автентичні пам'ятки, в яких, напевно, найбільше виражені національні риси архітектури. Шедеври закарпатської дерев'яної готики, які не мають аналогів у світі, відомі лише обмеженому колу фахівців та аматорів, залишаючись поза увагою внутрішнього туризму та суспільства взагалі. Пожежі, замкання, навмисне знесення через міжконфесійні суперечки, варварське обшивання бляхою і пластиком – скільки пам'яток вже втрачено і скільки ще загине через людську недбалість? Першим кроком до порятунку дерев'яних витворів мистецтва має стати подолання інформаційного вакууму навколо них. Власне, на це і спрямована наша робота з пошуку, структуризації та поширення інформації щодо пам'яток дерев'яної архітектури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед численних досліджень, пов'язаних з проблемами, охороною та реставрацією пам'яток дерев'яної архітектури, чи не першочерговим завданням є їх типологічна класифікація та ідентифікація. Своєрідністю форм та відлунням давнини народна архітектура давно привертала увагу шанувальників старожитностей та дослідників. Серед науковців, які долучилися до вивчення дерев'яних церков були В. Щербаківський, Д. Щербаківський, Г. Павлуцький, І. Грабар. Помітний внесок у вивчення об'єктів традиційної храмової архітектури зробили: П. Юрченко, Г. Логвин, П. Макушенко та згодом І. Могитич. П. Юрченко – один із визнаних знавців народної архітектури України – найбільш глибоко торкнувся її історичного коріння та творчих традицій народних будівничих. У контексті дослідження дерев'яного зодчества П. Юрченко особливого значення надавав вивченню храмових споруд, зокрема становленню та розвитку їх форм, планувальної структури, регіональним особливостям. У широкому діапазоні архітектурознавчих захоплень Г. Логвина особливе місце посідали дослідження, пов'язані з пам'ятками дерев'яного храмобудування. Чисельні праці, в яких дослідник торкався дерев'яних храмових споруд України, пронизані глибинним розумінням і душевним відчуттям народних архітектурно-будівельних традицій. Значний вклад у дослідженні даної теми також належить закарпатським науковцям: В. Драгун, М. Бабидорич, В. Бідзіля та ін.

Метою даної статті є дослідження давньої народної архітектури українських Карпат, яка підготувала благодатний ґрунт для свого подальшого розвитку в сучасних умовах.

Прилучаючись до джерел своєї архітектури цього регіону, ми пізнаємо всю неповторність і красу однієї з яскравих сторінок творчого доробку українського народу.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні умови, географічні і кліматичні особливості Закарпаття мали вирішальний вплив на вдосконалення різновидних архітектурних форм і прийомів виконання будівельних робіт. Важке економічне становище, яке склалося внаслідок панування австро-угорських феодалів примушувало трудову частину населення краю переселятися в гори і там будувати собі житло. Поселення на Закарпатській Верховині розвивались без будь-яких заздалегідь розроблених планів. У більшості випадків переважала довільна забудова без формування центру, вулиць із плановою забудовою. Складний рельєф місцевості значно утруднював вибір ділянки для будівництва житла та господарських приміщень. Переважна більшість хат в селах Закарпаття розміщала-ся та і зараз розміщена вздовж головної вулиці.

В північній частині Рахівського району, тобто Гуцульщині, майже всі забудови розкидані по схилах гір на значній відстані між собою. Така довільна забудова властива для народного будівництва гуцулів і є однією із їх традиційних особливостей. У північно-західній частині і північній частині області, в долинах річок Уж, Латориця, Ріка, Тересві, Тересви, Лужанки, Чорної і Білої Тиси поселення розміщені на низинних місцях. Тут виник тип поселення у вигляді довгого ланцюга вільно розміщених садиб, які туляться до річки і тягнуться на декілька кілометрів. До них можна віднести села: Розтока, Люта, Верхній і Нижній Студений, Торунь, Присліп, Колочава, Драгове, Чумальове, Новоселиця, Широкий Луг, Тарасівка, Богдан, Кваси, Чорна Тиса і інші. Звичайні, видовжені в плані забудови поселення, із однаковою висотою будівель дещо оживлялися тільки невеликою дерев'яною церквою, яка розташована в центральній частині і обов'язково на висоті [6].

Дерево на Закарпатті із давніх-давен є основним природним будівельним матеріалом, який дає великі можливості для творчої діяльності народних умільців. На Закарпатті багато букових лісів, які більше всього можна зустріти на південних схилах гір, а на високогір'ях, в умовах більш холодного і вологого клімату, простягаються шпилькові ліси (ялинка, смерека, кедр і ін.) На протязі тривалого часу закарпатці відвойовували землю в лісів. Разом з тим ліс кормив народ, зігрівав його і давав прекрасний матеріал для будівництва. Добре відомо, що народні майстри свято берегли прадідівські будівельні мистецькі традиції. Так, на території Українських Карпат вражають неповторною красою сотні дерев'яних храмів XVI – початку XX ст., а декілька навіть з початку XV ст., збудованих у традиційних формах. На певних етнографічних територіях упродовж віків розвинулись та утвердились свої традиції художніх і технічних прийомів зведення певних типів народних храмів, що дає підстави говорити про окремі школи – гуцульську, бойківську, й лемківську. Перш ніж перейти до характеристики бойківської школи народного монументального будівництва, розглянемо збережені на Закарпатті типи народних храмів, які передували цій школі, були до певної міри її підґрунтям та співіснували з нею, поступово змінюючи свій вигляд чи й зовсім поступаючись місцем більш розвиненим формам. Це так звані храми «хатнього типу» (або шатрового) з рівно широким зрубом, квадратного чи гранчастого східного зрубу, покриті високими двох – чи трьох схилими дахами, що своїми формами нагадують стародавні сільські житлові будинки. Не тільки за принципами пропорційної побудови, але й в абсолютних розмірах до дрібниць повторюють вони давньоруські храми цього типу з кінця XII ст. у Чернігівському та Галицькому князівствах. Існує думка і про те, що цей тип храмів побутував на території Трансільванії. Цей стиль часто називають «псевдоготичним». Прообразом дерев'яних храмів цього типу могли послужити і деякі готичні костьоли сіл з угорським населенням [7].

Такий вигляд до перебудови у XVIII ст. мали найдавніші закарпатські храми у селах Колодному Тячівського району (збудований десь у 1470 р. і перебудований у XVI–XVIII ст.), у Середньому Водяному Рахівського району (1428 р., перебудови XVI–XVIII ст.), Руській Долині Виноградівського району (XV ст., перебудована 1759 р.), Олександрівці Хустського району (XV ст., перебудована 1753 р.). Будували їх і в XVI та XVII ст., наприклад, такий вигляд мали пам'ятки у с. Діброві Тячівського району (1604 р., перебудована XVIII ст.), с. Сокирніці (поч. XVII ст.) Хустського району, у с. Івашковиці Іршавського району (1658 р., перебудована XVIII ст.) та багато інших [8].

Розглянуті типи пам'яток були підґрунтям бойківської будівельної школи та разом з нею стали основою, на якій розвинулась лемківська будівельна школа та локальна група пам'яток «хатнього типу» з вежею над бабинцем у межах Верхнього Потисся, точніше на території Мараморошської жупи. Бойківська будівельна школа народного монументального будівництва, маючи спільні риси із загальноукраїнським будівництвом, характерна роздрібленням одно – двох – та триверхих храмів багатозаломність, тобто багаторазовими переломними конструкції верхів. Кількість таких заломів різноманітна навіть на верхах однієї пам'ятки та у різній комбінації четверикових та восьмирикових у плані зломів. У бойківській будівельній школі простежується поступове ускладнення конфігурації та форми верхів – від простої зрізаної піраміди до високої ступінчастої вежі, в той же час пропорції між вежею та розмірами будови залишаються незмінними [7].

Пам'яток бойківської будівельної школи на Закарпатті збереглося значно більше. Серед них храми у селах Верхньому Студеному Міжгірського району (1804 р.), Гусному (1655 р.), Сухому та вищці (обидва біля 1700 р.), Ужку (1754 р.) Великоберезнянського району та інші. Значна частина бойківських храмів була у XVIII ст. перебудована, тільки шляхом підняття вежі над бабинцем, як у селі Кострині (1703 р., перебудована 1761 р.), або у присілку Бистрому біля Сваляви (1588 р., перебудована 1759 р.), або й повним закриттям заломів верхів під широким багатосхилими дахами і вежею над бабинцем, як у селах Буківцеві (XVII ст., перебудована 1892 р.), Розтока (XVII ст., 1750 р.) Міжгірського району, у с. Дешковиці Іршавського району (поч. XVIII ст., 1839 р.) та інші [15].

Довершені в своїй гармонійній пропорційності, багатогранні у плановому та об'ємно-просторовому рішенні народні храми, зведені майстрами бойківської будівельної школи, яка зберегла в основі давньоруські традиції, творчо розвинула та збагатила вигляд цих, у минулому головних виразників художньо-естетичного світогляду народних мас, давно ввійшли в культурно-мистецький фонд, не тільки українського, а й загальноєвропейського, навіть світового, надбання. На Бойківщині – південно-руське дерев'яне будівництво досягло свого найпишнішого розквіту, і ось тут створено чудові храми-казки, які можна порівняти хіба тільки з їхніми північними братами – храмами-богатирами російської Півночі [4].

Храми лемківської будівельної школи виникають у середині – другій половині XVIII ст. та отримують свій розвиток з кінця XVIII до кінця XIX ст. Основою їх виникнення були храми різних типів, однак переважно – бойківської будівельної школи. Причиною було намагання уніатського духовенства максимально латинізувати зовнішній вигляд храмів східного обряду, стерти стилістичну відмінність. Основною стилістичною рисою лемківських храмів є ліквідація центричності споруди шляхом переміщення висотної домінанти з центрального зрубу на високу вежу-дзвіницю, втиснуту над бабинцем чи біля нього. В конструктивному рішенні каркасна вежа-дзвіниця могла мати опорні стовпи зовні по боках зрубу бабинця, як от перебудована у 1759 р., у лемківській школі вже згадувана бойківська в своїй основі церква у Сваляві-Бистрому. Саме у цьому типі лемківська будівельна школа створила свої найдосконаліші пам'ятки, такі як з с. Шелестово Мукачівського району (побудованої в 1777 р.), що тепер перенесена в Ужгородський музей народної архітектури та побуду, із с. Медведівці Мукачівського району (1761 р.), що тепер у етнографічному музеї у м. Празі, із с. Плоского Свалявського району (1792 р.), що тепер у республіканському музеї народної архітектури у м. Києві [11].

На тому ж підґрунті та одночасно з пам'ятками лемківської будівельної школи формувались храми Верхнього Потисся на території колишніх історичних адміністративних одиниць – Мараморошської та Угочанської жуп, де унія взяла верх тільки у другій половині XVIII ст. і перебудова храмів почалась пізніше. В 1779 р. були розіслані три «показові» проекти церков, а будівництво інших типів категорично заборонялось. Перебудова всіх храмів в основному закінчується до 1806 р. Творчим досягненням місцевих майстрів є такі унікальні пам'ятки, як у с. Данилові (1779 р.) і с. Стеблівці (1797 р.) Хустського району, чи збудована у 1818 р. майстром Дмитром Гасинцем церква у селі Нересниці Тячівського району та багато інших.

Приходимо до висновку, що регіональні різниці, викликані соціально – економічними та політичними умовами, з'являються у народному монументальному будівництві тільки у XVIII–XIX ст. Здійснені у цей час і пізніше перебудови, а також ремонти, настільки змінили вигляд храмів, що у мистецтвознавчій літературі, яка базується на зовнішніх описах, закріпилась думка про кардинальні регіональні відміни традицій українського на-

родного будівництва. Тільки в результаті детальних досліджень останніх десятиріч встановлена спільність, яка сягає загальнооруських традицій, всього народного монументального архітектурного будівництва в регіоні Українських Карпат.

Про народних умільців-теслерів та будівельників Закарпаття нам відомо дуже мало. Відомо, що одна із найбільш типових споруд на закарпатській Верховині – дерев'яна церква в с. Ужок, Великоберезнянського району була побудована в 1745 р. народним майстром із села Бігли (сьогодні Турківський район Львівської області), що дерев'яний храм у с. Чорноголова Великоберезнянського району був побудований Матвієм Хімічем у 1749 р., а ремонт церкви в с. Буковець (1792 р.), цього ж району був проведений Григорієм Макаревичем. Відомо, що Ілько-Німець брав участь у будівництві і ремонті храмів на Закарпатті [15].

Деякі дерев'яні церкви на Закарпатті часто ставали духовним майном, які при куплі-продажу або дарчому заповіту сільської громади інколи перевозились на значну відстань. Є відомості про те, що дерев'яний храм с. Кострино, Великоберезнянського району (1761 р.), на початку ХІХ ст. був перевезений із с. Синяк (Львівська область). Церква в с. Сіль цього ж району також перевезена із польської території. А церква на Пливатому в с. Лазещина Рахівського району (поч. ХІХ ст.) перевезена на санях зимою із с. Яблониці (сьогодні Яремчанський район, Івано-Франківської області). Такі ж перевезення здійснювались і в середині самого краю. Так, церква в с. Канора Воловецького району в 1926 р., зимою була перевезена на санях із с. Плоске, Свалявського району. Крім цього, в літературних джерелах згадується, що дерев'яна церква в с. Буковець (ХVІІІ ст.) Міжгірського району була подарована с. Нижній Бистрий Хустського району, і простояла там до 80-х рр. ХІХ ст., звідки була перевезена в с. Вучкове Міжгірського району, де і зараз знаходиться. Навіть у самому селі храм, не говорячи уже про хати, переносився із одного місця на інше. Так було в селах Олександрівка, Стеблівка Хустського району, в с. Колодному Тячівського району та ін. [10].

Архітектурна творчість майстрів Закарпаття, яка протягом віків перебувала під іноземним гнітом, найкраще може проявитися в дерев'яному храмовому та житловому будівництві, де було найменше сторонніх втручань. Тут творчі сили, що не знаходили іншого застосування, проявили себе в усій повноті. Це привело до створення високо цінних пам'ятників народної архітектури, якими усіяне усе Закарпаття, особливо його гірська частина – Верховина. Тут нараховується понад півсотні таких пам'ятників. Їх споруджували прості, здебільшого безіменні майстри-теслері без застосування пилки та металевих цвяхів.

Після розпаду Австро-Угорщини на Закарпатті, яке увійшло до складу новоутвореної Чехословаччини, православний рух вибухнув з новою силою. Народ почав масово відпадати від унії і переходити у православ'я, проганяючи із сіл уніатських священників і захоплюючи церковне майно. Чехословацькі власті, однак, вбачали в цьому порушення священного за капіталізму права власності і повертали уніатам церковне майно – навіть в тих селах, де не залишилось жодного уніата, крім попа і дяка. За таких обставин православні змушені були будувати нові церкви. В своєму церковному будівництві православні зовсім відійшли від уніатських трафаретів, перейняли стиль північноросійської храмової дерев'яної архітектури.

Православна церква в Ужгороді (московська набережна) була споруджена у 1930 р. за зразком Коломенського собору в стилі північноросійських багатокупольних храмів. Обидва храми відзначаються відходом від західного церковного будівництва і поверненням до одвічних східнослов'янських форм храмової архітектури.

Дерев'яну храмову архітектуру Закарпаття, незважаючи на велику різноманітність її форм, можна звести до таких чотирьох основних стилів: шатровий, тризрубовий, шатровий п'ятизрубовий, барочний і готичний (псевдоготичний).

Шатровий тризрубовий багатоярусний тип переважає на Ужанщині (в долині ріки Уж і її приток) та у Східній Словаччині, яка прилягає до неї. Тип цей слід вважати найбільш старовинним, дуже оригінальним і суто місцевим, а тому найбільш цінним.

Тризрубовий шатровий тип являє собою поєднання трьох зрубів, розташованих на одній осі: головного – центрального четверика, вівтарного прирубу зі сходу і прямокутного прирубу (бабинця) з заходу. Яскравими зразками цього типу є церкви в с. Гусному Великоберезнянського району (1796 р. перебудована) і Вознесенська у с. Верхньому Студеному Міжгірського району (ХVІІІ ст.), які слід вважати найбільш закінченими і витри-

маними зразками шатрового тризрубного типу церков на Закарпатті. Подібні до них за формою і пропорціями шатровий храм у с. Перехресному Воловецького району та в селах Кострино, Ужок і Вишка Великоберезнянського району. Немало дерев'яних тризрубних шатрових церков є і в Прикарпатті [6].

В глибокій давнині бере свій початок і складніший за своєю конструкцією п'ятизрубний хрестоподібний тип шатрових церков. В основі цього храмового типу лежить рівно-раменний хрест. Рамена хреста являють собою чотири однакові рівнобічні четверики з двосхилою покрівлею і фронтончиками на фасадах, посередині з'єднуються восьмигранним пірамідальним куполом, увінчаним великою маківкою. Таким чином, центральний четверик переходить у другому ярусі у восьмимерик [7].

Питання про час появи дерев'яних шатрових церков з хрестоподібним планом остаточно не висвітлена. Найдавніші зразки цього типу збереглися у північних областях Росії в місцях, надто віддалених від Закарпаття. Серед них можна назвати Богородицьку церкву в с. Верхів'ї Тарногського району, Вологодської області (XV ст.), Успенську церкву Кушського монастиря на Кубенському озері, Вологодської області (XVI ст.), Миколаївську церкву в с. Щуеретецькому Кемського району, що в Карелії (XVI ст.). В закарпатських та північних хрестоподібних дерев'яних храмах ми бачимо спільну композицію, однакові конструктивні і технічні прийоми будівництва [4].

Тип хрестоподібних церков розповсюджений в Івано-Франківській, Чернівецькій та інших областях України. На Закарпатті хрестоподібних церков порівняно небагато. Їх зустрічаємо тільки у Рахівському районі, у верхів'ях Тиси і її приток.

Чудовим, витриманим до кінця зразком цього храмового типу є так звана Струківська церква в Ясинях (1824 р.). Вона названа іменем Івана Струка, вихідця з прикарпатського с. Зеленого (нині Івано-Франківська область), що заснував, за легендою, у 1537 р. Ясиня. За архітектурно-художнім задумом, цілісністю композиції – це неперевершений взірць дерев'яної архітектури. Цінним пам'ятником хрестоподібного типу є і Петропавлівська церква в Лазещині на Рахівщині [15].

Барочний стиль в закарпатській дерев'яній архітектурі почав поширюватись, очевидно, в XVII столітті під впливом войовничого католицизму, який посилювався з впровадженням церковної унії. Проте цей стиль на Закарпатті був значно видозміненим. Він розповсюджений в долині Латориці і у верхів'ях Ріки. Існує два варіанти цього стилю у Карпатах: в одному загальний, простий двосхилий дах покриває вівтарну частину, а в другому – над вівтарною частиною є окрема, трохи нижча покрівля. Перший варіант зустрічається переважно в долині Латориці, другий – в долині Ріки.

Між барочним і шатровим стилями є цілий ряд змішаних типів: до початкових шатрових конструкцій прибудовані у вигляді завершень барочні куполи і над західним прирубом споруджені дзвіниці. Класичним прикладом поєднання двох стилів є дерев'яна церква, яку було побудовано у 1777 р. в передгірському с. Шелестові на Мукачівщині. Центральний і вівтарний зруби храму ще повністю зберегли просту шатрово-уступчасту форму перекриття, і тільки дзвіниця, яка височить над західним зрубом, а також галерея, що підтримує піддашшя навколо храму, мають барочне оформлення.

У східній частині області переважає готичний (псевдоготичний) стиль. Існує думка, що він був занесений сюди з Румунії, до складу якої цей куточок області входив протягом XVI–XVII ст. Там багато подібних храмів, кам'яних і дерев'яних. Прообразом дерев'яних храмів цього типу могли послужити і деякі готичні костьоли на Закарпатті (наприклад, костюл в с. Шаланки Виноградівського району, збудований у XV ст.) [18].

Серед готичних дерев'яних храмів, яких на Закарпатті нараховується близько трьох десятків, найбільш гармонійні і витримані за своїм стилем храми знаходяться у Хустському і частково Тячівському районах. З них найдревнішим є Михайлівський храм у с. Крайниковому. Храм цей характерний особливою гармонійністю і витонченістю і може вважатися прототипом інших дерев'яних готичних церков Хустського району. За витриманістю стилю з ним можуть зрівнятися церкви в селах Данилове (1724 р.), Стеблівка (1780 р.), Сокирниця (XVII ст.), Олександрівка (XVII–XVIII ст.). Дзвіниці на дерев'яних храмах переважно мають тільки архітектурно-декоративне призначення.

В східній частині Закарпаття, в долині верхньої течії Тиси, проживають гуцули. В архітектурі гуцульських будівель чимало архаїчних елементів. Найхарактернішим і своє-

рідним у забудові гуцульської садиби XVII–XVIII століття є спорудження гражди-замкнутого двору.

Гражда у гуцулів Закарпаття ще часто зустрічалась наприкінці XVIII та у XIX ст. У зв'язку із відокремленням холодних прибудов від хати гражда в селах Рахівщини поступово зникає (с. Богдан, Лазещина, Чорна Тиса, Стебний і ін.). На початку XIX ст. в присітках гражда ще побутувала. В житлових кімнатах привертають увагу предмети побуту, різьблені дерев'яні вироби, олійниця, які прикрашались різноманітним орнаментом: писаним, різьбленим, випаленим [9].

Населення північної частини Міжгірського та Воловецького районів належить до етнічної групи бойків. У селах Рекіти, Гукливе, що лежить біля підніжжя Карпатського вододільного хребта, збереглося чимало оригінальних зразків житлової дерев'яної архітектури XVIII–XIX ст. Зруби (стіни) і високий стропильний дах – характерна ознака хат українців цього регіону. Житло у XVIII ст. в основному було двокамерним, а в XIX ст. – трикамерним, курним житлом. З часом, внаслідок влаштування димара-коша, дим виводився у сіни і на горище. Житлова кімната мала просте убрання. Тут лежанка, дві лавиці, масивний дерев'яний стіл, полиці для посуду та дрібні побутові речі, здебільшого дерев'яні [9].

Значна більшість виробів з дерева свідчить про те, що воно було найбільш доступним і дешевим матеріалом для виготовлення знарядь та речей побуту навіть у 1920–30-х рр. Так, для лемків нашого краю, як і для бойків, характерна однорядна забудова садиби – хата з усіма господарськими прибудовами розміщена під одним чотирьохсхилим дахом. Садиба мала такий вигляд: сіни + хата + комора + стодола + хлів (стайня). У верхів'ї річки Уж житло і господарські прибудови споруджувались з дерева, виводились зрубні стіни і стропильна дерев'яна конструкція даху. У сінях зберігались речі господарського та побутового призначення [11].

Боржавську долину, у верхній частині якої розташовані села Довге, Кушниця, Лисичеве, Лукове, Приборжавське та ін. характеризує специфічна народна дерев'яна житлова архітектура. Це можна прослідкувати на прикладі селянського дерев'яного житла, що характеризує рівень житлового будівництва і побуту незаможного селянства другої половини XIX століття. Житло трьохкамерне з поздовжньою напіввідкритою галереєю та своєрідним інтер'єром.

Дерев'яну народну архітектуру житла угорців Закарпаття найкраще ілюструє селянське жило в селах Вишково, Ракош, Яблонівка, Бейгань, Бахта, що на Хустщині та Берегівщині. Угорська дерев'яна хата стоїть на високому фундаменті, зруби виведені з дубового тесаного дерева закладною технікою. Дах покритий гонтом. У кожне з жилих приміщень та в сіни ведуть окремі двері, прикрашені різьбою – традиційними шестипелюстковими розетками, які з давніх-давен символізують сонце. На інтер'єрі спальні та малої кімнати відчутний вплив матеріальної культури сусідніх районів Угорщини та місцевого українського і румунського населення [1].

У всіх районах Закарпаття здавна працює великий загін талановитих майстрів народної творчості – різьбярів, столярів, меблевиків народних майстрів – будівельників. Все це викликає справедливу гордість за мистецьких геніїв, наших предків, зобов'язує нас зберегати і поширювати ці прекрасні художні традиції.

Деякі пам'ятки, особливо культової архітектури XVII–XVIII ст., у процесі наступних перебудов могли зазнати суттєвих змін первісного вигляду, але і набути рис відповідно з регіональними архітектурно-будівельними традиціями народного зодчества XIX–XX ст. Тут вже при реставрації вирішується питання про оптимальний вигляд, тобто вигляд сформований у процесі і наступних традиційних нашарувань. Реставрація пам'яток народної дерев'яної архітектури на принципах цілісної реставрації дозволяє відновлювати історичні споруди, відповідно до їхніх особливостей і завдань охорони, різноманітними методами та архітектурними прийомами.

Висновки. Невблаганний час, воєнні лихоліття, політична та релігійна іноземна експансія, призвели до того, що пам'яток народної дерев'яної архітектури з часів прадідівської слави збереглося настільки мало, що при відсутності інформації широкий загал зде-

більшого немає найменшої уяви про них та їх існування. Тому вважаємо за доцільне більш ефективно пропагувати надбання наших предків в створенні місцевої школи народного дерев'яного житлового та культового архітектурного будівництва в етнографічних регіонах Карпат.

Список використаної літератури

1. Бідзіля В. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери / В. Бідзіля. – К., 1971.
2. Драган М. Українські дерев'яні церкви / М. Драган. – Л.: Діло, 1937. – Ч. 1. – 136 с.
3. Залозецький В. Готичні і барокові дерев'яні церкви в Карпатських краях / В. Залозецький. – Відень, 1926.
4. Логвин Г. Н. Дерев'яна архітектура України / Г. Н. Логвин // Нариси історії архітектури Української РСР. – К., 1957. – С. 200–231.
5. Логвин Г. Н. По Україні / Г. Н. Логвин. – К.: Мистецтво, 1968. – 462 с.
6. Логвин Г. Н. Украинские Карпаты / Г. Н. Логвин. – М.: Искусство, 1973. – 192 с.
7. Макушенко П. И. Народная архитектура Закарпатья / П. И. Макушенко. – М.: Стройиздат, 1976. – 160 с.
8. Могитич І. Р. Церкви / І. Р. Могитич // Народна архітектура Українських Карпат XV–XX ст. – К., 1987. – С. 206–236.
9. Могитич І. Р. Крещатые церкви Гуцульщины / І. Р. Могитич // Архитектурное наследие. – М., 1979. – Сб. 27. – С. 97–107.
10. Могитич І. Р. Дерев'яні храми та дзвіниці / І. Р. Могитич // Історія української архітектури. – К., 2003. – С. 279–286.
11. Могитич І. Р. Церкви / І. Р. Могитич // Народна архітектура Українських Карпат XV–XX ст. – К., 1987. – С. 216–231.
12. Нариси історії архітектури Української РСР. – К., 1962.
13. Переклад І. Старосольського // Вісник «Укрзахідпроектреставрація». – Л., 2003. – № 13. – С. 177–231.
14. Січинський В. Дерев'яні дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст. / В. Січинський. – Л., 1925.
15. Січинський В. Бойківський тип дерев'яних церков на Карпатах / В. Січинський. – Л., 1927.
16. Щербаківський В. Українське мистецтво: Дерев'яне будівництво і різьба на дереві / В. Щербаківський. – Л.; К., 1913.
17. Юрченко П. Дерев'яна архітектура України / П. Юрченко. – К., 1970.
18. Юрченко П. Г. Дерев'яна архітектура України / П. Г. Юрченко. – К.: Будівельник, 1970. – 192 с.

Одержано редакцією 22.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотація. *Кухарчук О.С. Народная деревянная архитектура Закарпатья (XVII–XX в.). Закарпатье славится не только красотой природы, но и многими архитектурными памятниками. В горах преобладают деревянные памятники, на низине и в предгорьях – памятники каменной архитектуры. В деревянных жилищах, церквях Верховины, скромных по размерам, но замечательных по архитектурной композиции, отражен хороший вкус и талантливость закарпатского украинского народа. В силу исторических условий деревянная архитектура Закарпатья не могла, конечно, избежать влияния других культур. Однако иностранные элементы не уничтожили ее народной самобытности, а, наоборот, перевоплотились в новые, гармоничные, сугубо национальные формы, в которых прежде всего, чувствуется кровная связь с Украиной.*

Ключевые слова: *деревянные церкви, деревянная архитектура, предметы быта, народные школы, художественные формы, культовые сооружения, строительные школы, интерьер, этнические группы населения.*

Summary. *Kuharchuk O.S. People's wooden architecture of Transcarpathia in XVII–XX. Transcarpathia is famous not only for the beauty of nature, but also by many architectural monuments. In the mountains dominated by wooden monuments in the lowlands and foothills – monuments of stone architecture. In wooden houses, churches of Verhovina, modest in size, but great for architectural composition reflects good taste and talent Transcarpathian Ukrainian people. In due to historical conditions wooden architecture of Transcarpathia could not, of course to avoid the influence of other cultures. However, foreign elements did not destroy his people's identity, but instead turned into a new, harmonious, purely national forms, which primarily felt blood connection with Ukraine. Therefore, the author consider it is appropriate to more effectively promote the achievements of our ancestors in creating the local school of folk wooden residential and religious architecture in the ethnographic regions of the Carpathians.*

Key words: *wooden churches, wooden architecture, household items, public schools, art forms, places of worship, school construction, interior design, ethnic groups.*